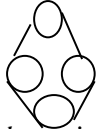

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VEIMATALOTU ESO**

Jan 06, 2019: Sa sucu ko Jisu[Sa tiko kei keda na Kalou: Imanueli-Epiphany I]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i ceguqegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

1. Ena macawa oqo Siga ni Turaga 06 Jan, 19 eda na goleva kina na:

Ai Vakamacala me baleta nai Vola nei Aisea: E vica na vakasama bibi meda vulica: 1. Erau parofisai vata ko Aisea [vakaIperiu ‘Yahweh is salvation’ se ‘Na Kalou na Vu ni bula’ se ‘na Kalou na Vu ni Veivakabulai’] E parofisai tiko e Jerusalemi ko Aisea, ka macala ni kawa talega vakatui. E so na parofisai nei Aisea e kune talega vei Maika baleta ni rau gauna vata; ko Aisea e Jerusalemi, ko Maika ena taudaku ni koro levu ko Jerusalemi. 2. Nai vola nei Aisea ka kune enai binibini vola mai na veidelana ena Waitui Mate ena 1946-8, 1956, me yacova sara na 2017. [Dead Sea Scrolls-Nai Vola Vivigi mai na Delana ena Waitui Mate, eso nai vola vivigi oqo e kunea taumada na dauvakatawasipi ni Bedouin ena Wadi Qumran ena baba ena West Bank ena bati ni wai ni Joritani. E rairai volai ena 100 BC/BCE, ka makawa sara mai na kena e vakadewataki kina nai VTM vakavavalagi [Revised Standard Version-e talei dina ni vica ga na duidui lalai ka sega ni vakalega sara nai vavakavakadewa eda wilika ka tauri mai na Masoret Text ko ya ena 6-9 se rauta na 600- 900 AD/ACE]. E lailai sara na duidui e kune kina. Ni so na duidui lalai e tu enai vakadewa eda wilika, e vinaka meda kila na tikina oqo: E a vakayagataki ga na Masoret Text ka kune kina na Revised Standard Version [NRSV] kei na so tale nai vakadewavou ni VT me vakarawarawataka. Ena vosa vakaViti sa rua ka vakadewataka na Bible Society. E 9 tale na yavu ka dau vakayagataki, na yavu [sources] mai na vosa vaka Iperiu, Arameiki-- mai na vosa vakaIperiu, vosa vaka Kirisi, Latini, Siria e vakayagataki me vakadewataki mai kina nai VT...meda kila tiko na tikina koya. 3. Nai VT e sega ni volai me vakawase ka vakatikina [me vaka na wase 60: tikina e 1-6] me vaka eda raica enai VTM kei nai VTV, oqo na ka vou ga era bulia ka vakacuruma ko ira na Dau ni VT ka sa vakayalia kina na drodro ni noda wilika. Ia sa yaga talega baleta ni dau

veivuke ena kena wiliki na vanua eda gadreva. 4. Ena so na rai vakaiVola Tabu era kaya eso na kena dau nai vakamacala oqo: Nai Aisea e 66 na kena wase [tautauvata kei na 66 nai vola enai VTM kei VTV] ka wasei Aisea ena rua nai wasewase levu :na 39 nai VTM, [1-39] na wase kei na 27 [40-66] na wase [VTM 39 nai vola, VTV 27 nai vola]. Sa talei oqo ni matai 39 na wase e tukuna vakalekaleka nai VTM taucoko, kei na 27 na wase e tukuna nai tukutuku vinaka ni VTV. Na wase 40 sa tekivu kina na domo mai veikau, ‘Dou caramaka na sala i Jiova...’ [40:3ff; 49:11ff] na vosa ka vakayagataka ko Joni na Dauveipapitaisotaki. Sa tukuna na Dauveiqaravi [Nai Vakabula Daurarawa-Suffering Servant, ka lumuti ena Yalo Tabu [52:13ff], ka sucu [49:5ff] mate ena vukuda na tamata, ka vakaturi cake tale mai na mate [52-53]. Tarava na kena vakaroti ni tamata vakabauta me “Meda sai vakadinadina me yacova nai yalayala kei vuravura” [62,63,65] Sa laki tini ena nona kaya na Kalou, ni sa vakavouya na ka kecega na Kalou ena “lomalagi vou kei na vuravura vou” [65:17;66: 22]. Sa rawa ni da kaya ni vola nei Aisea sai koya nai VT taucoko sa vakalailaitaki [miniature Bible]. Sa qai talei sara ni 40-66 e rawa ni wase tale vakatolu: 40-48: na soli ni veivakacegui vei ira sa kunea na bula dredre kei na rarawa; 49-57:na vakasama ni Dauveiqaravi ni Kalou, a mate qai tucake tale; 58-66: na veika sa bera mai, na lomalagi vou kei na vuravura vou [65:17;66:22], na nona veilewai kei na vakarokorokotaki na Kalou [66:ff]. Sa okati kina na vosa rogolevu nei Jisu ni tekivu nona veiqaravi [61:1-4; Luke 4:16-19] 5. Na wasei ni vakawase kei na vakatikina kei na kena wasei me umata na vakasama, sa koto kina na nodrai naki me vaka e da vulica ena vuli VT. Sa vakarawarawataka vei keda noda wilika ka vulica. Taumada e wasei vakarua 1-40 kei na 41-66, ena gauna oqo e rawa nida wasea vakatolu ka tukuna na uma ni vakasama kei na gauna era dui volai kina: 1-40, 41-55 kei na 56-66 , Matai ni Aisea, Karua ni Aisea [Second Isaiah] kei nai Katolu ni Aisea [Trito Isaiah], me vukea na noda wilika, vakadikeva vakavuku, vakavinaka talega.

Aisea. 60: 1-6: I. ‘Yadra mai na moce Jerusalemi, Yadra! Sa mataka, sa cadra mai na siga vou! Sa dua na nanamaki, me vakavakarau kece. Me tucake ko Jerusalemi, se na kai Jerusalemi, ni sa cadra mai na mataka vou, na Rarama Vou ni Turaga, sa cadra mai ka ramata na tamata kecega, koi keda kece eda a tiko ena butobuto.[1-2]. Sa kenai balebale ko ya, o keda na tamata, eda bula tiko ena butobuto ni valavalaca me da vakarautaka na tadu mai ni Rarama ni Kalou! Sa parofisaitaka ko Aisea na vakataucokotaki ni vosa ni yalayala ni vakayacora tiko na Kalou nonai tavi ni veivakabulai, ka vakacokotaka vata na nona veiqaravi kei keda na tamata meda cakacaka vata ena nonai naki. Sa vakarokorokotaki mai Saioni [Jerusalemi] na Rarama oqo, sa uasivita na Jerusalemi makawa, oqo na Jerusalemi vou [Kalatia 4:26]. Na Vakatakila 2 sa vakayagataka nai yaloyalo oqo me tukuna kina na Jerusalemi vou, na koro vou, na koro vakalomalagi. Na Rarama Dina se Rarama Levu ni Kalou sa vakararamataka na butobuto ni vuravura; na Rarama Dina oqo sai Jisu

Karisito ga ka vakaraitaka ko Joni ni naki ni nona liu mai me mai vakaraitaka na Rarama oqo [Joni 1:8-9] ka lutu mai ena gusui Jisu, “*Koi au na Rarama kei vuravura*” [Joni 8:12], ko ya ga sa cilava na butobuto ka sa vakayalia na butobuto ni yalo kei na butobuto ni kai vuravura raraba. II. Na Rarama oqo sa **dreti keda kecega se vakayarayarataki keda meda lako mai vua, kei vuravura taucoko.** Sa sega walega ni ko ira na Isireli, ia koi keda kecega na lewe i vuravura, na tui kei na turaga ni veivanua, sa okati kina na veivanuyanu [9] se na lewei vuravura kecega meda vakabauta na Kalou ena vuku ni Rarama ko Karisito. Sa voqa vei keda na vakabauta vaKarisito nai loloma ni Siga ni Sucu ka tukuna nai loloma ni Siga ni Sucu mai vei iratou na tamata vuku: na koula [nai loloma vua na tui] kei na ka boi vinaka, na madrali ni vakacaboi soro-ko Jisu ga nai soro donu [6] kei na mura... me lumuti kina na yagoi Jisu ni sa mate mai na kauveilatai [qai tucake tale], sa dusia ga na veika dredre sa tu e matai Jisu me vakayacora kina na cakacaka ni veivakabulai. *Sa macala sara ni Aisea 60 oqo sa tukuna na sucu nei Jisu kei na nona mate ena vuku ni nodai valavalaca...nida vakabauta na Rarama Levu oqo sa solia vei keda na bula.*

B: Ai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5, teuch- vakaro se lawa]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veiulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai vakatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same oqo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga*

me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatanitu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakarua [Deuteronomy –deut -2, nomy-lawa] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 72 mai nai Wasewase II ni Same 42-72 ka salavata kei na Lako Yani, sa dusia tiko ga na cakacaka ni veivakabulai ni Kalou.

Same 72:1-7, 10-14: [wilika kece]: I. Nai otioti ni Wasewase II, tini ena *Emeni, Emeni, Emeni* [72:19], me vaka ga na Waewase I ena 41: *Emeni! Emeni! Emeni!* Sa levu na Same ogo e kainaki ni vola ko Tevita. Na kena ogo e vola ko Solomoni [raica na Same 127 a vola talega ko Solomone] ka vakaraitaka tiko na vosa ni yalayala me baleta na kawa ni tamana se na nona kawa. Na Gauna Koula, ka mai cava ena nona tara na vale ni Soro. Sa yalataki kina ni na tawamudu na nona kawa, “...wasawasa ki na wasawasa, wai ki na wai, yalayala kei vuravura.” [72:8]. II. Na Tui sa kauwaitaki ira nona tamata, sa dusia talega na nona veiliutaki se kauwaitaka na veiliutaki ka solia na veivakalougatataki e vuravura raraba. Sa dusia na bibi ni ko ira na veiliutaki kei na tui me dodonu, dina, ka savasava na nodra veiliutaki ena vakalougatataka kina na Kalou na nodra vanua kei ira na tamata era bula kina. III. Tikina 14 sa dusia ni dina ga ni kauwaitaki ira na dauveiliutaki, ia me dodonu ka savasava na nodra veiqaravi, sa kauwaitaki ira talega na tamata vakaloloma, dravudravua, beci ka vakacacani. Ko ira ogo era sa lomani mai vua na Kalou ka ni nonai bulibuli talega. E tukuna tiko na *Daunisame ni ra mavoa na tamata, ena mavoa talega na tui, nira na vakaloloma na tamata ena vakaloloma talega na tui. Sa vakaiyaloyalotaka na Daunisame ni Kalou e vaka koya na nona kauwaitaki keda na tamata. Sa dodonu vei keda na tamata dauveiliutaki kei keda kece ni sa tu nai tavi bibi ni tamata kecega ena nona vuravura na Kalou meda vakarorogo se talairawarawa ena i vakaro ni Kalou.*

C. Nai Vakamacala me baleta nai vola nei Paula ki Efeso: Na koro levu kai kelekele ni waqa ko Efeso ena ra ka sa tiki Taki [Turkey] ena gauna oqo. Ei kava ni koro levu ena matanitu ko Roma ena gauna nei Paula. Sa koro makawa ni qaravi kalou vu ka rogo kina na kalou yalewa ko Atamisi [Artamis] ka qaravi vakalevu ena gauna koya [Cakacaka 19]. Nai vola nei Paula ka vola mai Roma ena gauna ni nona tiko vakavesu rauta na 60 AD/ACE. Ni naki ni vola oqo me vakayaloqataki ira na lewe ni lotu mai Efeso ena nodra vakabauta ka vakamacalatala se cava nai vavakoso lotu [church] kei na kenai naki ka ni sa Yagoi Karisito [Body of Christ]. Sa vakamamasu vei ira na kai Efeso ni waraka tiko na nona veilewai [Cakacaka 28:16-31]. Na nodrai gu na Jiu era veiliutaki mai Jutia, nai liuliu ni Lotu kei na matanitu mera vagolea na yalodra na veiliutaki mai Roma me vesu ko Paula ka ni vakavuna tiko na tiko yavavala ni lewe ni vanua.

I. Efeso 3:1-12: Sa vakabibitaka ko Paula nai naki vuni ni Kalou [God's Secret Plan] ko ya me ra vakabauti Jisu na tamata kecega me okati kina na Jiu kei na kai matanitu tani [Jews and Gentiles] mera duavata me nona na Kalou ['heirs': e sega ni dua na vosa vinaka vakaViti, ia na kenai vakamacala ga ni 'ravouvou' e na waraka tiko me yaco me tui mai muri, oi keda kece ena luvu ni Kalou Jiu se kai matanitu tani eda okati vaka 'ravouvou' e na vuku ni vakabauti Jisu Karisito, e dua nai tutu cecere ka dokai, 'ni ra sa taukei vata kei ira na kai matanitu tani' [FOV], se '...era sa taukena vata na ka sa yalataki ena vuku i Karisito'[FNV], tikina 6]; mera duavata ka wasea na veivakalougatataki kece sa soli ena vuku ni vakabauti Jisu. Na duavata oqo mera vunautaka nai Tukutuku Vinaka ni nona veivakabulai na Kalou ena vuku i Jisu. II. Sa vakadeitaka ko Paula ni nona yaco me 'Bobula' [slave] se 'Dauveiqaravi'[servant] ena vuku i Jisu ena dua ga nai naki, ko ya me vunautaki Karisito kei na nona veivakabulai vei ira na kai matanitu tani. Sa soli vua na vuku kei na kila me vunautaka se tukuna nai Tukutuku Vinaka ena vosa rawarawa [3:7, 8] mera kila na kai matanitu tani na veika titobu ni Matanitu ni Kalou. Nira vakabauta nai Tukutuku Vinaka me baleti Jisu Karisito era sa vakabulai kina. IV. Na sala vinaka taudua me tarai ira kina na lewe ni vanua kecega, ko ya, sega ena nona vuku se kila ka, ia ena nona gadreva ka vakararavi ga ena veituberi ni Kalou me vunautaka kina nai Tukutuku Vinaka. Ena sala oqo sa rawa kina vua me toro doudou vua na Kalou ena galala kei na yalodei...sa tuberi koya na Kalou ena nona cakacaka ni veiqaravi.

D. Nai Vakamacala me baleta nai vola nei Maciu: Ko Maciu mai na vosa vakavavalagi ‘Matthew’ se vakaviti ‘Maciu’, na yacana ena vosa vakaKirisi ko *Matthaios*, ka yacana ena vosa vaka Iperiu [Jiu] ko ‘*Mattiyahu*’ ka kenai balebale ‘*nai loloma ni Kalou [gift of Yahweh-God]*. Na yacana talega ko Livai [ko ira na Livai nai tutu vakabete ka kawa mai vei Livai na luvei Jekope, e kawa mai kina ko Eroni nai matai ni bete ena veidigitaki ni Kalou ka vakadewataka ko Moses]. Ko koya na Daukumuna nai vakacavacava, *e dua na tisaipeli [gonevuli] nei Jisu. Nai vola nei Maciu e dua vei iratou na Kosipeli suivata [synoptic], kei Marika kei Luke; eratou kauta mai nai vurevure ni nodratoui tukutuku ena vanua vata se mai nai tukutuku vata. Ogo na vuna e tautauvata kina e so na nodratoui talanoa; nai naki bibi ga nei Maciu me volavola vei ira na mata tamata na Isireli. Sa tiko e so nai tukutuku volai ena gauna ko ya, ia ko Maciu e gadreva me vola e dua nai tukutuku tuvani vakamatau mai nai tekitekivu. E lesuva ko Maciu nai tukutuku ni kawai Jisu me tekivu mai vei Eparaama kei Tevita, me yacova sara na sucu nei Jisu, ko koya e kawa mai vei Tevita [wilika ka vakatauvatana kei na kawa i Jisu ena Luke 3:23-38]. Sa vakadinadinataka ka vakadeitaka na parofisai enai VTM. Sa vakayagataka ko Maciu na vakasama kei na vosa mai nai VTM ni ko Jisu e yalataki mai nai VTM ka vakataucokotaki ena VTV ena bula nei Jisu: Na veivakavuvuli ka vakasama bibi ogo e tukuna se vola ko Maciu: 1. Ko Jisu na Mesaia, na vakayacori kina na parofisai enai VTM; 2. Ko Isireli kei nai Vavakoso Lotu: Na Lotu sa mai vakataucokotaka na veitalai vei Isireli; 3. Ko Jisu na Tui: mai nai vola ni Kawabula mai vei Eparaama ki vei Jisu [Ko Luke mai vua na Kalou vei Atama ki vei Jisu]. Era vakadeitaka na gase ni Lotu ni vola ko Maciu se Livai nai vola [60-65AD/ACE].*

Maciu 2: 1-12: I. Ko Peceliema [*Beth-vale, lehem –madrai: Vale ni Madrai*], e tukuni vinaka sara ena Luke kei na nodrau sega ni tiko mai Nasareci ko Josefa kei Meri ena gauna e sucu kina ko Jisu...ko ya me volai enai vola ni kawa ena nodra koro dina me vukea na vakacavacava. Ia eda kila talega na vuna dina, ko ya me vakayacori kina na parofisai enai VTM. II. E va nai wasewase vakapolitiki ni vanua: Jutia [Ceva], Samaria [e loma], Kalili [Vualiku], Itumea [Tokalau Cevaceva/south East]. Ko Peceliema talega e parofisaitaka ko Maika [5:2] ni na tadu mai kina na Mesaia; ko Jerusalemi e Jutia na koro turaga ni matanitu kei na Lotu, ai tikotiko nei Eroti na Kalevu, ko koya talega e vakavuna na kena vakavoui na Vale ni Soro e Jerusalemi. Eda raica talega ni ratou dau lako wasoma ko Jisu kei na nonai tubutubu ki Jerusalemi ena veigauna bibi eso me vaka na Kanavata ni Lakosivia. 2. Ko iratou [baleta ni tolu ga nai loloma, sa nanumi kina ni tolu na tamata vuku, ia e sega ni macala, e 2, se 3, se 4, se 6??] na tamata vuku mai na Tuicake [*magi*], ia eda kila ga ni rairai era tamata kilai levu, ka nanumi niratou lako mai Pacia [Parthia] ko Paponi makawa]. Eratou kila vakacava ni kalolako e

tukuna se vakaraitaka na Mesaia? Oqo e so nai vakamacala: A. E so na Jiu era tiko ga mai Papiloni ni oti na veivakabobulataki mai Papiloni ka ra kila vinaka nai VTM ka ra kila talega na nona tadu mai na Mesaia, ka dusia na kalolako; B. Ko ira na dau dikeva na veikalokalo [astrologers] era vakawilika na veivola makawa, ka dua vei ira nai VTM, ka ra kila kina na tadu mai ni Mesaia; C. Ko ira na tamata vuku era lako mai na veivanua, era kila vinaka na sucu mai ni Mesaia, sa ka ni rarawa ni ko ira na Jiu era sega ni kila. A cava na vuna? D. Ko ira na tamata vuku era raica na kalolako ka kila na kenai balebale, me vaka ga ko Pelami nona kila na “kalolako mai vei Jekope” [T/lekutu 24:17]. E. Ena 6 BC/BCE e yaco e dua na ka veivakurabuitaki, ko ya ni ratou sotavata ena dua ga na gaunisala se salavata kina [conjunction] na kalokalo e tolu oqo: Jupita [Jupiter], Satani [Saturn] kei na Masi [Mars], ena gauna vata oqo e sucu kina ko Jisu, ko ya ni cakacakataki lesu na gauna e rairai sucu ko Jisu ena gauna oqo. F. Na Kalou e bulia na vuravura, e rawa vua na Kalou me vakaraitaka na nona kaukauwa e na dua na kalokalo me vakaraitaka na lako mai ni Luvena e vuravura; eratou raica na tamata vuku ka vakadinadinataka ni ‘kalokalo’ sa vakaraitaki Jisu na Tui. III. E tarai Eroti na sucu oqo nei Jisu, o koya mada ga e dau vakamatei ira kece ga e vakila ni saqati koya, okati kina na luvena se na nona kawa. Eda kila ni ko koya e sega ni kawa mai vei Tevita, ka sega ni dodonu me tui. Ko Eroti e sega ni vinakati Jisu ka kila ni na mai kauti ira vata mai na Isireli vakavanua, vakalotu se vakamatanitu...vinaka vua mera tawase tu ga. IV. Ke ra lako mai na tamata vuku mai Pacia ena rawa ni na vukea na vakatautauvatataki ni matanitu ko Roma kei Pacia [balance of power]. Ena Luke 3:5 ko ira na Jiu era sega ni namaka me yaco totolo mai na Mesaia, ia era namaka e dua me vakataki Alekisada na Kalevu [Alexander the Great] nai liuliu vakaivalu me mai liutaka na matanitu ko Isireli. Ko ira ga era vakasalataki Eroti me baleta na Mesaia ena sucu mai Peceliema, ia me kua ni vakavuna e dua na leqa, e daumaka ga me vakamatei na gone tagane kece era sucu vou mai ena gauna vata a sucu kina ko Jisu. Oqo na veika sa vakaraitaka ka yalataka ko Maika [5:2]...sa ka ni rarawa ni ra vakabauta na veiliutaki vakalotu e Isireli ni na lako mai na Mesaia me vakasevi ira laivi na kai Roma. Ko ira ga nai liuliu ni Lotu, sa yaco mera meca levu nei Jisu [2:6]. Na Maciu 2:8, sa sega ni vinakata ko Eroti me cuva ka qaravi Jisu me vakataki iratou na tamata vuku, ia sa raici Jisu me dua ka mai saqati koya, ka sa dodonu ga me ra vakamatei [2:11].

Sa rairai yabaki 1 se 2 ko Jisu [2:11] ni ratou mai raici ko ya na tamata vuku ka sa tiko ena dua na vale vinaka mai Peceliema, e rau sa vakamau oti ko Meri kei Josefa [sega ni vaka na ka eda dau raica enai yaloyalo eso]. Era mai solia na tamata vuku nai loloma saulevu [*nai loloma e tolu e dau nanumi kina ni tolu na tamata vuku, ia e sega ni tukuni ni lewe tolu, e tolu ga nai loloma*]. V. Ko ira na Dau ni VolaTabu era vakaibalebaletaka nai loloma: koula: nai loloma rauta se ganita ga na tui, na boi vinaka [incense] nai loloma ki na ‘kalou’se dau vakayagataki ena vakacaboi soro vua na kalou se Kalou [me vakataki ira na Isireli], na mura [myrrh]:na ka boi vinaka me dau vakayagataki ena gauna ni veibulu me maroroya nai boi ni yago. Nai loloma ogo sa rairai vakayagataki enai lakolako ki Ijipita ena drotaki ni gone lailai ko Jisu. Ko iratou na tamata vuku eratou cuva vua na gone lailai [worship], 1:12, ia ko Eroti e via vakamatei Jisu, sa vakasalataki iratou na tamata vuku na Kalou meratou ‘*lesu ena sala tani*’ me vakabulai kina nai Vakabula kei vuravura, me qarava nonai tavi sa talai mai kina. E muri ga me qai mate ka tucake tale mai na mate meda vakabulai kina na lewei vuravura. Eratou sa lako na tamata vuku ena sala tani, niratou sa raici Jisu, ka cuva vua...*sa vakakina oi keda eda sota kei Jisu, eda na muri tale ga ena sala tani ka tukuni koya, ni da sa kunei Jisu!*

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni ogo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dawwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioi mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo